

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÇAYBAĞI (KOTUR) ÇAYI HAVZASI'NDA (Saray/VAN) NÜFUSUN YAPISI VE EĞİTİM DURUMUNDA SON 25 YILDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİM (1990-2015)

THE CHANGE OF THE STRUCTURE AND EDUCATIONAL STATUS OF POPULATION IN RIVER ÇAYBAĞI (KOTUR) BASIN (Saray/VAN THAT HAS BEEN OCCURRED IN LAST 25 YEARS (1990-2015))

Murat YILMAZ*

Öz

Bu çalışmada Çaybağı Çayı Havzası'ndaki nüfusun cinsiyet oranı, yaş yapısı, bağımlılık oranı ve eğitim durumunun son 25 yıldaki değişimi incelenmiştir. Çaybağı Çayı Havzası ülkemizin doğusunda İran sınırında yer almaktadır. Araştırma sahası tamamıyla Van İli'ne bağlı Saray İlçesi'nin idari alanında yer almakta olup günümüzde bu havzada 21 köy ve 2 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. İnceleme alanında nüfusun cinsiyet oranı yüksektir. Çaybağı Çayı Havzası'ndaki nüfusun yaş gruplarına dağılımına bakıldığında 0-14 yaş grubu nüfus oranının % 40,4 15-64 yaş grubu oranının % 56,8'i yaşlı nüfus oranının % 2,8 olduğu görülmektedir. Yörede nüfusun bağımlılık oranı Türkiye'deki ortalama değerden (% 46) oldukça fazla olup % 76'dır.

İnceleme alanında nüfusun eğitim durumunda 1990 yılı ile 2014 yılı arasında önemli değişimler yaşanmıştır. 1990 yılında havzada okuma-yazma bilenlerin oranının % 62,7 iken 2014 yılında bu oran % 92'ye yükselmiştir. Okuma-yazma oranının değişimi cinsiyet bazında incelendiğinde aynı dönemde kadınların okuma-yazma oranının % 46,7'den % 87,3'e yükselerek büyük bir ilerleme sağladığını görmekteyiz. Erkek nüfusta okuma-yazma oranı % 78,3'ten % 96,3'e yükselmiştir. Okuma yazma oranının 24 yılda önemli ölçüde yükseldiği yörede halen okuma yazma bilenlerin % 92,4'ü okur-yazar, ilkökul mezunu ve ortaokul mezunlarından oluşmaktadır. Daha üzeri öğrenim kademelerindeki mezun oranı sadece % 7,6'dır. Yörede orta öğretim ve daha üst öğrenim düzeyindeki okullaşma oranını ve mezun sayısını artırılması için ciddi çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Çaybağı Çayı Havzası, Nüfusun Yaş Yapısı, Cinsiyet Oranı, Bağımlılık Oranı, Eğitim Durumu.

Abstract

In this study, the change of the human sex ratio, age structure, dependency rate and education status of the population in Çaybağı (Kotur) basin are analyzed that has been occurred in last 25 years. Çaybağı basin is located in eastern part of our country and next to the Iranian border. The research field (basin) is completely located in Van Province, Saray District and includes 21 villages and two small settlements. In the search field, the human sex ratio is high. Analysis of age groups of population in Çaybağı basin, 40,4% population younger than 14 years of age, 56,8 % working age, and 2,8 % elderly age. Dependency rate is (76%) in the basin which is well higher than the country average rate (46 %).

Educational status of the population in the Çaybağı basin was shown that important development related education in the basin occurred between 1990 and 2014. Literacy rate in 1990 in the basin was 62,7 %, in 2014, literacy rate increased to 92% in the basin. Literacy rate by gender is also similar. The female literacy rate was 46,7 % in 1990. In 2014 female literacy rate was increased 87,3 % in the basin. The male literacy rate was 78,3% in 1990 in the basin. In 2014 male literacy rate was increased 96,3 % in the basin. Between 1990 and 2014 literacy rate increased significantly in the basin. In the basin, only 7,6 % of the literate population has a diploma higher than 8th. grades. Much more effort and investment must be conducted to increase higher educational attendance.

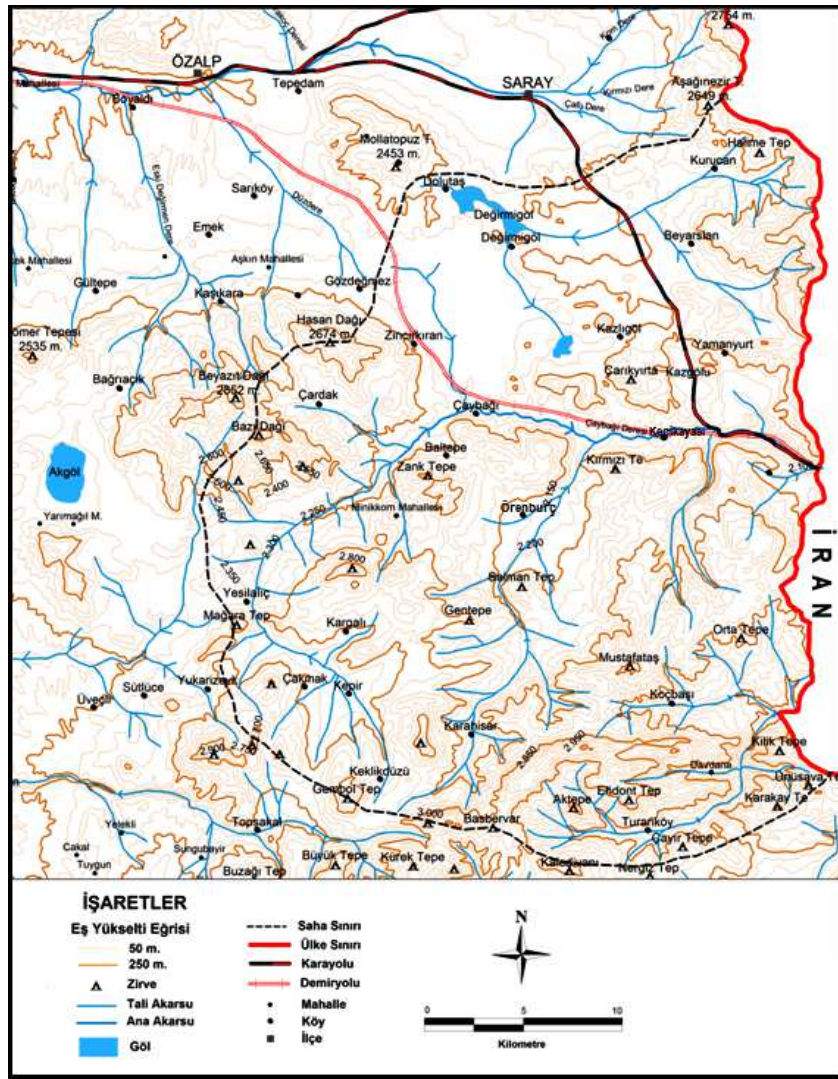
Keywords: Çaybağı River Basin, The Age Structure of population, Human Sex Ratio, Dependency Rate, Education Status.

1.GİRİŞ

Çaybağı Çayı Havzası Doğu Anadolu Bölgesi'nin Van Bölümü'nde Van İli'ne bağlı Saray İlçesi'nin idari alanında yer almaktadır. Sınır bölgesinde yer alan araştırma sahası karayolu ve demiryolu ile Türkiye'yi İran'a bağlayan bir konumda yer almaktadır (Şekil.1). İnceleme alanı dağlık ve yüksektir. Yükseltinin en az olduğu Çaybağı Çayı'nın İran tarafına geçtiği vadide bile söz konusu değer 2050 m. civarındadır. İnceleme alanındaki dağlık kesimlerde yükselti 3000 m. ye çıkmaktadır (Şekil.2). Yükseltinin etkisiyle araştırma sahasında karasal iklim özellikleri görülmektedir.

Nüfus en basit şekilde sınırları belli olan bir alanda yaşayan insan sayısıdır (Özgür, 1998;7). Nüfusun sayısı önemli olduğu gibi sosyo-ekonomik nitelikleri de önemlidir. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı ile eğitim durumu demografik açıdan önemli göstergeler arasındadır. Nüfusun yaş gruplarına dağılımı söz konusu

* Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD.

Şekil.2. Çaybağı Çayı Havzası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası.

İlçe nüfusun yaklaşık % 70'inin (% 69,3) araştırma sahasında yer alması Saray ilçesine ait verilerin sahayı temsil etme gücünün fazla olduğu anlamına gelmektedir. Köy bazında nüfusun yaş yapısı ve eğitim durumuna ait verilerin olmaması nedeniyle belirtilen konularda Saray İlçesi'ne ait veriler kullanılacaktır.

Çaybağı Çayı Havzası'nın nüfusu 1935 yılından 2007 yılına kadar sürekli olarak artmıştır. Nitekim havzanın 1935 yılında 1884 olan nüfusu 1950 yılında 3524'e 1970 yılında 7224'e 1990 yılında 12662'ye 2000 yılında 13951'e ve 2007 yılında 16619'a çıkmıştır. Ancak araştırma sahasının nüfusu son yıllarda göçlerden dolayı azalmaktadır. Nitekim doğal artışın halen Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu Çaybağı Çayı Havzası'nda 2007 yılında 16619 olan nüfus, 2014 yılında 15684'e düşmüştür (Tablo.1). Havza nüfusunun önümüzdeki yıllarda göçlerden dolayı azalmaya devam edeceğini tahmin etmekteyiz.

Tablo.1.Sayım Dönemlerine Göre Çaybağı (Kotur) Çayı Havzası'ndaki Köy Yerleşmelerinin Toplam Nüfusu

Yıl	1935	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2007	2014
Nüfus	1884	2667	3524	5148	7224	9420	12662	13951	16619	15684

Kaynak: TÜİK verileri.

Araştırma sahasının doğum, ölüm ve doğal artış oranları için Saray İlçesi'ne ait verilere başvurulacaktır. 2014 yılı verilerine göre Saray'da 650 çocuk doğmuş buna karşılık 73 kişi ise ölmüştür. Aynı yılın sonu itibariyle ilçe nüfusunun 22682 olduğunu göz önüne aldığımızda Saray'da 2014 yılında kaba doğum oranı % 28,7 kaba ölüm oranı ise % 3,2 çıkmaktadır. Dolayısıyla ilçede nüfusun doğal artış hızı % 25,5 olarak hesaplanmaktadır (Tablo.2). Oysa son yıllarda Çaybağı Çayı Havzası'nda nüfus azalmaktadır (Tablo.1). Saray'da % 25,5 olan doğal artış hızı, Türkiye'deki ortalama değer olan % 13,5'ten oldukça yüksektir. Buna rağmen yörede nüfusun azalması göçlerle açıklanabilir. Nitekim yükseltinin fazla olduğu ve karasal iklimin görüldüğü havzada yetiştirilen tarım ürünlerinin ekonomik değerinin ve hayvanların et, süt ile yün (koyun için) verimlerinin düşük olması gibi faktörler kırsal nüfusun gelirinin az olmasına ve yöreden

dışarıya yönelik göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Yörede yaptığımız mülakatlara göre son 30 yılda göç olayında bir sürekliliğin yaşandığını söyleyebiliriz.

Tablo.2. Saray İlçesi'nde Kaba Doğum, Kaba Ölüm ve Doğal Artış Hızı (2014)

Doğum Sayısı	650
Ölüm Sayısı	73
Yıl Sonu Nüfus	22682
Ham Doğum Oranı (‰)	28,7
Ham Ölüm Oranı (‰)	3,2
Doğal Artış Hızı (‰)	25,5

Kaynak: TÜİK ve İlçe Sağlık Müdürlüğü verileri.

2. NÜFUSUN YAPISI

2.1. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Bilindiği gibi herhangi bir yerde 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 100'den veya 1000'den fazla ise cinsiyet oranı yüksek, 100 veya 1000'den az ise cinsiyet oranı düşük olarak ifade edilmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2009;272). Bütün dünyada doğumlara bağlı olarak genellikle her 100 kız çocuğa karşılık 105 erkek çocuğun doğduğu tespit edilmiştir (Tümertekin ve Özgüç, 2009;272). Ancak doğumlara bağlı olarak yüksek olan cinsiyet oranı sonraki yaşlarda eşitlenmekte ve ileri yaşlarda düşmektedir. Yani ileri yaşlarda 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 1000'in altına inmektedir. Yukarıda belirtilen rakamlar dünyada tespit edilen ortalama rakamlar olup bütün ülkelerde yüzde yüz görülen değerler değildir. Ayrıca doğumların yanı sıra, savaşlar, göçler ve nüfus politikaları gibi etkenler de cinsiyet oranı üzerinde belirleyici role sahiptir.

Saray ilçesinde nüfusun cinsiyet yapısı incelendiğinde 1990 ve 2014 yıllarında cinsiyet oranının yüksek olduğu görülmektedir. 1990 yılında ilçede cinsiyet oranı 1026,7 iken 2014 yılında bu değer 1049,7'ye yükselmiştir (Tablo.3). Her iki tarihte de Türkiye genelinde cinsiyet oranının yüksek olduğu düşünüldüğünde ilçenin söz konusu değer açısından ülke geneliyle benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Çaybağı Çayı Havzası'ndaki bazı köy yerleşmelerinin 1935, 1960, 1980 ve 2007 yıllarına ait nüfusun cinsiyet durumu verileri incelendiğinde, tüm sayım dönemlerinde cinsiyet oranının yüksek olduğu görülmektedir. Yöredeki köylerden tabloda yer alanların toplam nüfusunda cinsiyet oranı 1935 yılında 1136, 1960 yılında 1035, 1980 yılında 1136 ve 2007 yılında ise 1035'tir. Ancak köy yerleşmelerindeki cinsiyet oranı tek tek incelendiğinde, 1935 yılında Kargalı 1960 yılında ise Kapıköy ve Kargalı köylerinde cinsiyet oranının düşük olduğu görülmektedir (Tablo.3). 1935 yılından önce I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşanmış olması ve çok sayıda erkeğin hayatını kaybetmesi bu değerlerin ortaya çıkışına neden olmuştur. Ancak sonraki dönemde ülke genelinde ve araştırma sahasındaki yerleşim birimlerinin büyük bir kısmında cinsiyet oranının yükselmesine karşın adı geçen 2 köyde söz konusu oranın yükselmemesi doğumlardaki cinsiyet oranı veya göçlerle alakalı bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo.3.Çaybağı Çayı Havzası'ndaki Bazı Köylerin Nüfuslarının Cinsiyet Oranı (1935-1960)

Köyler	1935				1960			
	Kadın	Erkek	Toplam	Cinsiyet Oranı	Kadın	Erkek	Toplam	Cinsiyet Oranı
Örenburç	199	228	427	1145	314	323	637	1028
Baltepe	63	68	131	1079	131	136	267	1038
Turanköy	23	34	57	1478	60	79	139	1316
Kapıköy	111	119	230	1072	185	182	367	984
Kargalı	33	29	62	878	67	64	131	955
Değirmigöl	128	155	283	121	140	145	285	1036
Toplam	557	633	1190	1136	897	929	1826	1035

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak.

Tablo.4.Çaybağı Çayı Havzası'ndaki Bazı Köylerin Nüfuslarının Cinsiyet Oranı (1980-2007)

	1980	2007

Köyler	Kadın	Erkek	Toplam	Cinsiyet Oranı	Kadın	Erkek	Toplam	Cinsiyet Oranı
Örenburç	518	665	1183	1283	1054	1048	2102	994
Baltepe	249	306	555	1227	334	395	729	1183
Turanköy	136	135	271	993	283	253	536	894
Kapıköy	335	352	687	1051	359	384	743	1070
Kargalı	114	145	259	1271	263	272	535	1034
Değirmigöl	254	294	548	1157	403	373	776	926
Toplam	1606	1897	3503	1181	2596	2725	5321	1050

Kaynak: TÜİK verileri.

1980 yılında sahada yer alan Turanköy’de, 2007 yılında ise Turanköy, Değirmigöl ve Örenburç’ta cinsiyet oranının düşük olduğu görülmektedir (Tablo.4). Sahadaki köylerin çoğunda cinsiyet oranı yüksek olmasına rağmen adı geçen yerleşmelerde bu oranın düşük olması, yöredeki genç erkek nüfusun dışarıya yönelik mevsimlik ve sürekli göçüyle açıklanabilir. Geçim kaynaklarının sınırlı olduğu yörede genç nüfus arasında ülkemizin batı kesimlerinde inşaat işçiliği başta olmak üzere farklı işlerde çalışma durumu oldukça sık rastlanan bir olaydır.

2.2. Nüfusun Yaş Yapısı

Çaybağı Çayı Havzası’nda nüfusun yaş gruplarına dağılımının 1990 yılındaki durumu incelendiğinde 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş gruplarının toplam nüfus içindeki paylarının sırasıyla % 22,9, % 18,6 ve % 12,3 olduğu görülmektedir. Kısaca 1990 yılında Saray’da 0-14 yaş grubu olan çocuk nüfus toplam nüfusun % 53,8’ini oluşturmaktaydı. 1990 yılında Saray İlçesi’nde 25 yaş altı nüfus oran da oldukça yüksek olup % 70,9’dur. Bu verilerden 1990 yılında Saray ilçesinin nüfusun oldukça genç olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen tarihte 25 yaş üstü nüfus ilçe toplam nüfusun % 29,1’inin oluşturmaktaydı (Tablo.5).

İlçe nüfusun yaş gruplarına dağılımında dikkat çeken diğer bir husus ise 0-4 yaş grubu toplam nüfus içinde en yüksek paya sahipken yaş arttıkça ilgili yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının azalmasıdır. Bu da ilçenin nüfus piramidin nüfus artış hızı oldukça yüksek kenarları içe çökük piramit olmasıyla alakalıdır.

Saray İlçesi’nde nüfusun yaş gruplarına dağılımının 2014 yılındaki durumu incelendiğinde 1990 yılına göre önemli farkların ortaya çıktığı görülmektedir. 1990 yılında ilçe nüfusun % 22,9’u 0-4 yaş grubu nüfustan oluşurken 2014 yılında bu oran % 12,7’ye düşmüştür. 25 yılda 0-4 yaş grubu nüfusun toplam nüfus içindeki payının % 10,2 azalmış olması, söz konusu dönemde doğum oranında önemli bir azalma olduğunu göstermektedir. 2014 yılında 5-9 ve 10-14 yaş grubu nüfusun ilçe toplam nüfusu içindeki paylarının sırasıyla % 13,5 ve 14,0 olduğu görülmektedir. Oysa 1990 yılında söz konusu değerler %18,6 ve 12,3’tü. Çeyrek asırlık zaman zarfında 5-9 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı % 5,1 azalırken 10-14 yaş grubu nüfusun payı ise %1,7 artmıştır (Tablo.5).

Saray’da 2014 yılı verilerine göre 0-14 yaş grubu nüfus toplam nüfusun % 40,4’ünü oluşturmaktadır. Oysa 1990 yılında bu oran % 53,8’dir. Bu veri 25 yılda çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payında % 13,6 azalma olduğunu göstermektedir. Şüphesiz bu kadar önemli bir azalma yörede doğum oranının önemli ölçüde azalmasının bir sonucudur (Tablo.5).

Tablo.5. Saray İlçesi’nde nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılışı (1990-2014)

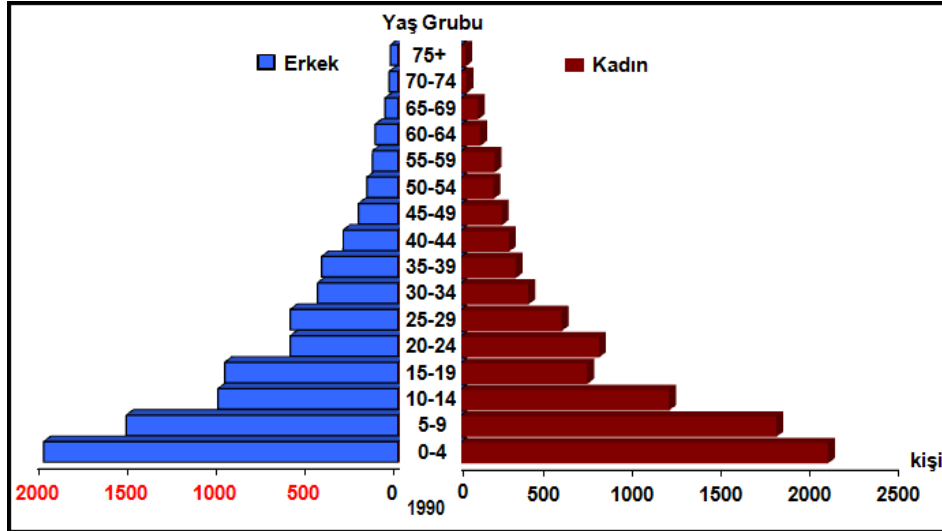
Yaş Grubu	1990				2014			
	Kadın	Erkek	Toplam	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
0-4	1996	2074	4070	22,9	1440	1485	2925	12,7
5-9	1531	1783	3314	18,6	1531	1590	3121	13,5
10-14	1015	1179	2194	12,3	1571	1656	3227	14,0
15-19	976	718	1694	9,5	1457	1542	2999	13,1
20-24	608	784	1392	7,8	1007	1272	2279	9,9
25-29	607	574	1181	6,6	891	944	1835	8,0
30-34	454	386	840	4,6	702	748	1450	6,3
35-39	431	315	746	4,2	419	479	898	3,9
40-44	309	277	586	3,3	457	526	983	4,3
45-49	224	237	461	2,6	401	400	801	3,5
50-54	176	191	367	2,1	316	381	697	3,0
55-59	144	196	340	1,9	297	238	535	2,3
60-64	130	115	245	1,4	218	177	395	1,7

65-69	73	102	175	0,9	125	123	248	1,1
70-74	50	38	88	0,5	79	95	174	0,8
75+	43	32	75	0,4	117	109	226	1,0
Bilinmeyen	4	12	16	0,0	-	-	-	-
Toplam	8771	9013	17784	100	11208	11765	22973	100

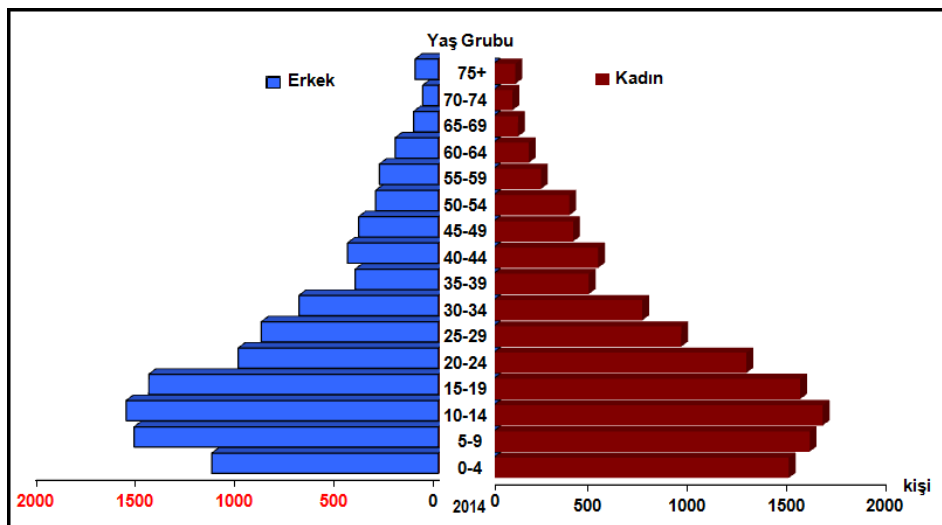
Kaynak: TÜİK verileri

2014 yılında Saray’da 25 yaş altı nüfus toplam nüfusun % 64,2’sini oluşturmaktaydı. Aynı değer 1990 yılında % 70,9 olduğunu göz önüne aldığımızda son çeyrek asırda 25 yaş altı nüfusun toplam nüfus içindeki payının % 6,7 azaldığı anlaşılmaktadır. Doğum oranının düşmesi 0-14 yaş grubu nüfus oranının düşmesine neden olduğu gibi genç nüfus oranını da düşürmüştür. 2014 yılında Saray’da 25 yaş üstü nüfus toplam nüfusun % 35,8’ini oluşturmaktaydı. 1990 yılında söz konusu değer % 29,9 iken 2014 yılında % 5,9 artmıştır. Yani ilçede 25 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içindeki payı önemli bir oranda artmıştır.

Saray ilçesi nüfusunun 2014 yılındaki yaş gruplarına dağılımına bakıldığında dikkat çeken diğer bir husus da 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının 5-9 yaş grubunun payından, 5-9 yaş grubunun payının da 10-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payından daha az olmasıdır. Oysa 1990 yılında ilçe nüfusun belirtilen yaş gruplarına dağılımında tersi bir durum söz konusu idi (Tablo.5 ve Şekil 3-4). Bu durumun nedeni son 15-20 yılda ilçede doğum oranının hızla azalmasıdır. Yani doğum oranı günümüzde 5-10 yıl öncesine göre daha az olduğu için otomatikman 5-9 yaş grubu nüfusun toplam nüfus içindeki payı 0-4 yaş grubunun payından daha fazladır. Bu tablo aslında ilçenin 25 yıl önce kenarları içe çökük üçgen şeklinde olan nüfusu piramidinin değiştiğini ve tabanın daraldığını göstermektedir.

Şekil.3. Saray İlçesi'nin 1990 yılındaki nüfus piramidi.

Şekil.4. Saray İlçesi'nin 2014 yılındaki nüfus piramidi.

Saray İlçesi'nin 1990 yılında nüfus piramidi kabaca kenarları içe çökük bir üçgene benzemektedir. Özellikle 0-4 ve 5-9 yaş grubu nüfus diğer yaş gruplarından belirgin bir şekilde fazladır. Buna karşın 20-24 yaş grubundan 75+ yaş grubuna doğru daha dengeli bir daralma söz konudur (Şekil.3). Piramidin belirtilen şekilde olması, yani tabanının anormal derecede geniş olması ilçede 1980 ile 1990 yılları arasında bir nüfus patlaması yaşandığını göstermektedir. Türkiye'de söz konusu patlamanın 1950-60 yılları arasında yaşanmış olduğu göz önünde alındığında ülkenin doğusunda sınır bölgesinde yer alan Saray'da sağlık ve beslenme koşullarının iyileşmesinin ülke geneline 25-30 yıl sonra gerçekleştiği söylenebilir.

İlçenin 2014 yılındaki nüfus piramidine bakıldığında zaman bu piramidin tabandan tavana doğru daralmadığı buna karşın 10-14 yaş grubundan alta ve üste doğru daraldığı görülmektedir (Şekil.4). Şüphesiz piramidin belirtilen yaş grubundan yukarı doğru daralması normal bir durumdur. Ancak ilçenin nüfus piramidinin 10-14 yaş grubundan tabana doğru daralması, son 10-15 yılda doğum oranının ve dolayısıyla nüfus artış hızının azaldığını göstermektedir.

Saray'ın 1990 ve 2014 yılındaki nüfus piramitleri birbiriyle kıyaslandığında ikisi arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. 1990 yılında tabandan tavana doğru daralan bir üçgeni andıran nüfus piramidi 2014 yılında farklılaşmıştır (Şekil.3, Şekil.4). 2014 yılında İlçenin nüfus piramidi yukarıda da ifade edildiği gibi tabandan tavana doğru daralan bir üçgen değildir. 10-14 yaş grubundan daha yukarıdaki ve aşağıdaki yaş gruplarına doğru daralmaktadır. Belirtilen iki tarihteki nüfus piramitleri arasında önemli bir fark da 1990 yılında piramidin üst kısmına doğru gidildikçe daha belirgin bir daralma yaşanırken 2014 yılında bu daralmanın daha az belirgin olmasıdır. Bu durum ülke genelinde olduğu gibi Saray'da da ortalama yaşam süresinin uzaması ve ileri yaşlardaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının artması ile alakalıdır. 1990 yılında Saray'da 65+ yaş nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 1,9 iken 2014 yılında bu oran % 2,8'e yükselmiştir. Ancak son 25 yılda Saray'da yaşlı nüfus oranı artmış olmakla birlikte söz konusu değer hala ülkedeki ortalama değerden oldukça düşüktür. Nitekim 2014 yılında 65+ yaş nüfus Türkiye nüfusunun % 8'ini oluştururken bu oran Saray İlçesi'nde sadece % 2,8'dir.

3. NÜFUSUN BAĞIMLILIK ORANI

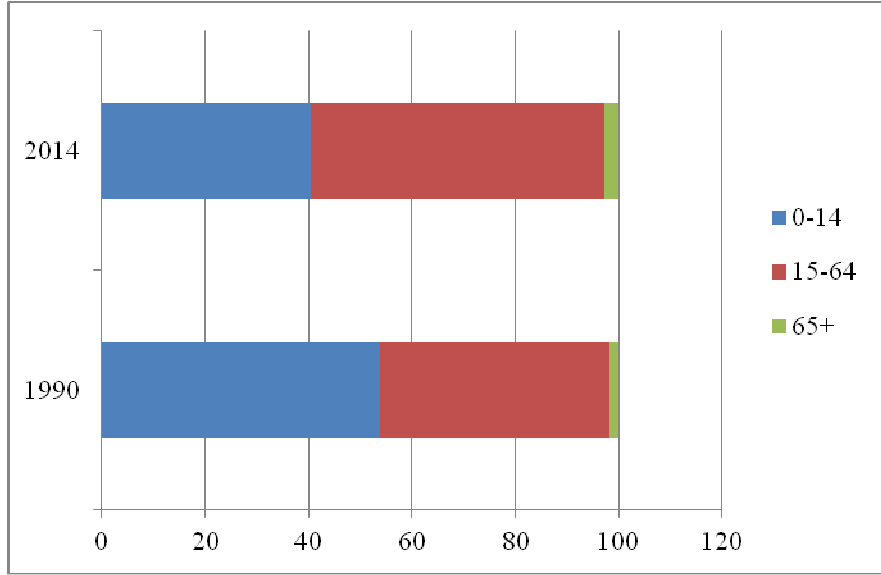
2014 yılı verilerine göre Saray İlçesi'nde toplam nüfusun % 40,2'ü 0-14 yaş grubu nüfustan oluşurken çalışma çağı nüfus ve yaşlı nüfus oranları sırasıyla % 56,8 ve 2,8'dir (Tablo.6). Verilerden de anlaşılacağı üzere Saray'da çocuk nüfus oranı Türkiye geneline göre daha yüksek, buna karşın çalışma çağı nüfusu ve yaşlı nüfus oranı ülke geneline göre daha düşüktür. Bu durumun en önemli nedeni yörede hala doğum oranının yüksek olmasıdır. Kaldı ki yukarıda da belirtildiği gibi Saray'da 1990 yılı verilerine göre çocuk nüfusu oranı % 53,9'du (Tablo.6). Yani yörede doğumların azalmasına bağlı olarak son 25 yılda çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payı önemli oranda düşmesine rağmen söz konusu değer halen % 24 olan ülkedeki ortalama değerden oldukça yüksektir. Saray'da çocuk sayısının toplam nüfus içindeki payının fazla olması, çalışma çağındaki ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payını azaltan bir etkidir.

2014 yılı verilerine Saray İlçesi'nde çalışma çağındaki nüfus 13052 iken yaşlı ve çocuk nüfus 9921'diydi. Bu verilere göre nüfusun bağımlılık oranı % 76'dır. 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de nüfusun bağımlılık oranı % 47,6'dır (TÜİK, 2015; 19). Saray'da bağımlılık oranının ülke ortalamasına göre oldukça yüksek olmasının temel nedeni çocuk nüfusunun toplam nüfus içindeki payının fazla olmasıdır. İlçede 1990 ve 2014 yılı verileri karşılaştırıldığında nüfusun bağımlılık oranının son 25 yılda %126'dan % 76'ya indiği yani % 50 oranında azaldığı görülmektedir (Tablo.7). Nüfusun bağımlılık oranının son 24 yılda çok büyük bir düşüş göstermesinin temel nedeni doğum oranının düşmesidir. Nitekim ilçede çocuk nüfusu oranı 1990'da % 53,8 iken günümüzde % 40,4'e düşmüştür (Tablo.6).

Tablo.6. Saray İlçesi'nde geniş yaş grubuna göre nüfus ve oranı (1990-2014)

Yaş Grubu	1990				2014			
	Kadın	Erkek	Toplam	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
0-14	4542	5036	9578	53,9	4542	4731	9273	40,4
15-64	4059	3793	7852	44,2	6345	6707	13052	56,8
65+	166	172	338	1,9	321	327	648	2,8
Toplam	8767	9001	17768	100	11208	11765	22973	100

Kaynak: TÜİK verilerinden.

Şekil.5. Saray İlçesi'nde nüfusun geniş aralıklı yaş grafiği (1990-2014)

Saray'da genç bağımlılık oranı 1990 yılında % 122 iken 2014 yılında % 71'e düşmüştür (Tablo.7). Diğer bir ifade ile ilçe nüfusun genç bağımlılık oranı % 51 oranında azalmıştır. 2014 yılında Türkiye'de nüfusunda genç bağımlılık oranı ise % 35,8 (TÜİK, 2015; 19) olup Saray'daki değerden oldukça düşüktür. 2014 yılında Saray İlçesi'nde çocuk nüfus oranı % 40,4 iken bu değer Türkiye'de % 24,3'tür (TÜİK, 2015; 18). Yukarıda da ifade edildiği gibi Saray'da çocuk nüfusun fazla olması, toplam bağımlılık ve genç bağımlılık oranı değerlerinin ülke ortalamasına göre oldukça yüksek olmasına neden olmaktadır.

Saray İlçesi'nde yaşlı bağımlılık oranı ise 1990'da % 4,3 iken 2014 % 5'e yükselmiştir (Tablo.7). Verilerden anlaşılacağı üzere ilçede yaşlı bağımlılık oranı % 0,7 yükselmiştir. Ülke genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da ortalama ömrün uzaması ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artması yaşlı bağımlılık oranını arttıran bir etken olmuştur. Ancak ilçede yaşlı nüfus oranı henüz % 2,8 olup % 8 olan ülkedeki ortalama değerden oldukça azdır. Nitekim 2014 yılında ülkemizdeki yaşlı bağımlılık oranı %11,8 (TÜİK, 2015; 19) olup Saray'daki değerden % 6,8 yüksektir. Bu durumun temel nedeni Saray'da yaşlı nüfus oranının ülkedeki ortalama değere göre çok düşük olmasıdır.

Tablo.7 Saray İlçesi'nde nüfusun bağımlılık oranları (1990-2014)

Yıllar	0-14	15-64	65+	Bağımlılık Oranı (%)	Genç Bağımlılık Oranı (%)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (%)
1990	9578	7852	338	126	122	4,3
2014	9273	13052	648	76	71	5,0

Kaynak: TÜİK verilerinden.

Saray'da genç bağımlılık ve toplam bağımlılık oranlarının yüksek olması, çalışan nüfusun üzerindeki yükün fazla olduğunu göstermektedir. Kaldı ki teorik olarak çalışma çağındaki olup gerçekte çalışmayan nüfus da az değildir. Sadece 15-19 yaş grubunda yer alan 2999 kişinin fiili olarak çalışmadığını varsaydığımızda çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık dörtte birinin (% 22,9) çalışmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda nüfusun bağımlılık oranı da % 76'dan % 129'a çıkmaktadır. Dolayısıyla inceleme alanında nüfusun bağımlılık oranı oldukça yüksek olup çalışma çağı nüfusun tamamının çalıştığını varsaydığımızda bile bir kişi kendisi haricinde yaklaşık en az bir kişiye bakmak zorundadır. 15-19 yaş grubunun çalışmadığı varsayıldığında 20-64 yaş diliminde yer alan 10053 kişinin kendileri hariç 12920 bakması sonucu ortaya çıkmaktadır.

4. NÜFUSUN EĞİTİM DURUMU

Araştırma sahasında eğitim kurumları ile ilgili en eski verilere 1902 (1318) Maarif Salnamesi'nde ulaşmak mümkündür. Adı geçen eserde sahada yer alan Örenburç (Satmanis) Köyü'nde 1 iptidainin (ilkokulun) bulunduğu belirtilmektedir. 1902 tarihli Maarif Salnamesi'ne göre yörede örgün eğitim faaliyetlerinin yapılmaya başlandığı tarihin 1898 yılı olduğu anlaşılmaktadır (Balbal, 2011, 75). Sahanın yakınında bulunan Saray kasabasında Cumhuriyetin ilk yıllarında (1927) Atatürk İlkokulu kurulmuş ve o tarihten sonra yörede örgün eğitim faaliyetleri kesintisiz olarak devam etmiştir (Yılmaz, 2013, 175).

Günümüzde araştırma sahasında yer alan bütün köylerde ilkokul bulunurken Beyarslan, Örenburç, Karahisar, Kurucan, Turanköy, Degirmigöl, Kekikdüzü ve Çaybağı köylerinde ortaokul da bulunmaktadır. Sahadaki köylerin hiçbirinde lise bulunmamaktadır. Havzada ortaokulun ve lisenin bulunmadığı yerleşmelerdeki öğrenciler Saray kasabası ve yakın köylerde taşınmalı olarak veya yatılı olarak öğrenim görmektedirler. Bu çalışmada daha ziyade 1990 ve 2014 yılı verileri kıyaslanacak ve son çeyrek asırda yöredeki nüfusun eğitim durumunda meydana gelen değişim irdelenecektir.

1990 yılı verilerine göre Saray'da 6 yaş üstü nüfusun % 62,7'si okuma yazma bilirken % 37,3'ü ise okuma-yazma bilmemekteydi. Aynı tarihte ilçedeki 6 yaş üstü nüfusun okuma-yazma bilme oranı cinsiyet bazında incelendiğinde daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. 1990 yılında ilçede 6 yaş üstü kadın nüfusun % 46,7'si okuma-yazma bilirken erkeklerde bu oran % 78,3'tü. Aynı tarihte okuma-yazma bilmeyenlerin oranı kadınlarda % 53,3 erkeklerde % 21,7'di (Tablo.8). Verilerden de anlaşılacağı üzere 1990 yılında Saray'da okuma-yazma bilme oranı kadın nüfusta oldukça azdır. Nitekim ilçede 6 yaş üstü kadın nüfusun yarısından fazlası okuma-yazma bilmemekteydi. Belirtilen tarihte ilçede 6 yaş üstü erkek nüfusta okuma-yazma bilme oranı kadınlara göre oldukça yüksekti (Tablo.8).

2014 yılı verilerine bakıldığında Saray'da 6 yaş üstü nüfusun % 92'si okuma-yazma bilirken % 6,8'i ise okuma yazma bilmemektedir. 6 yaş üstü nüfusun %1,2'sinin okuma-yazma durumu ise bilinmemektedir. İlçede 6 yaş üstü nüfusun 1990 yılındaki okuma yazma oranının % 62,7 olduğu düşünüldüğünde 25 yılda söz konusu değer % 29 oranında arttığı görülmektedir (Tablo.8). Son 20-25 yılda ülke genelinde ilkokul düzeyinde okullaşma oranının yükselmesi okuma-yazma bilenlerin oranının yükselmesine neden olmuştur. Saray'da 1990 yılında okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 37,3 iken günümüzde bu oran % 6,8'e düşmüştür. İlkokul ve ortaokul (ilköğretim) düzeyinde okullaşmanın artması okuma yazma bilenlerin sayısının artmasına, bilmeyenlerin sayısında ise azalmaya neden olmuştur.

Saray'da 1990 ve 2014 yılı verileri karşılaştırıldığında okuma-yazma durumunda önemli sayılabilecek bir yükselmenin yaşandığı söylenebilir. Ancak söz konusu değer cinsiyet bazında halen önemli farklılıklar gösterdiği gözden kaçmamalıdır. 2014 yılı verilerine Saray'da erkeklerde % 96,3 olan okuma yazma oranı kadınlarda % 87,3'tür. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise erkeklerde % 2,5 kadınlarda ise %11,5'tir. Verilerden de anlaşılacağı üzere Saray'da halen kadınların okuma-yazma oranı erkeklere göre daha düşüktür.

Tablo.8. Saray İlçesi'nde 6 yaş üstü nüfusun okuma-yazma bilme Durumu (1990-2014)

Okuma-Yazma Durumu	1990						2014					
	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Bilen	2982	46,7	5103	78,3	8085	62,7	7974	87,3	9788	96,3	17762	92,0
Bilmeyen	3402	53,3	1412	21,7	4814	37,3	1056	11,5	250	2,5	1306	6,8
Durumu Bilinmeyen	1	0	3	0	4	0	109	1,2	122	1,2	231	1,2
Toplam	6385	100	6518	100	12903	100	9139	100	10160	100	19299	100

Kaynak: TÜİK verileri.

Yöredeki kültürel yapıya bağlı olarak yakın yıllara kadar kız çocuklarının okutulması çok kabul gören bir durum değildi. Ancak son yıllarda bu anlayışın önemli ölçüde değişmeye başladığı söylenebilir. Nitekim Saray'da kadınlarda 1990 yılında % 46,7 olan okuma-yazma oranı 2014 yılında % 87,3'e yükselmiştir. Belirtilen yıllarda erkeklerde de okuma-yazma oranı yükselmiş olup % 78,3'ten % 96,3'e çıkmıştır (Tablo.8). Bu verilere göre 1990 yılı ile 2014 yılı arasındaki çeyrek asırda Saray İlçesi'nde kadınların okuma-yazma oranı % 40,6 erkeklerin okuma-yazma oranı % 18 yükselmiştir. Bu veri aslında yukarıda ifade ettiğimiz kız çocuklarının okutulmasına yönelik olumsuz tutumun büyük bir değişime uğradığını göstermektedir.

Saray İlçesi'nde okuma yazma bilen nüfusun öğretim kademelerine göre dağılımı incelendiğinde 1990 ile 2014 yılı arasındaki 25 yılda önemli farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. 1990 yılında okuma-yazma bilenlerin % 34,7'si herhangi bir okuldan mezun olmayanlardan oluşurken % 60,1'i ise ilkokul mezunlarından oluşmaktaydı. Verilerden anlaşılacağı üzere 1990 yılında Saray'da okuma-yazma bilenlerin % 94,7'si okuma-yazma bilen ancak bir okuldan mezun olmayanlar ve ilkokul mezunlarından oluşmaktaydı (Tablo.9, Şekil.6). Aynı tarihte Saray'da ortaokul ve dengi, lise ve dengi ile ön lisans ve daha üst kademede öğrenim görmüş olanların oranı sırasıyla % 2 % 2,1 ve % 1,1'di (Tablo.9). 1990 yılında ilçede ortaokul ve lise düzeyinde dahi mezun sayısının çok az olması ortaokul ve ortaöğretim düzeyinde okullaşmanın oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Yörede yaptığımız gözlem ve mülakatlara göre ortaokulların (yakın

geçmişte ilköğretim okulu) çoğunun son 15-20 yılda yapıldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla geçmişte kırsal yerleşmelerin çoğunda ortaokulun olmaması, bu düzeyde okullaşmayı düşüren bir etken olmuştur. Ayrıca günümüzde inceleme alanındaki kırsal yerleşmelerin hiç birinde lise bulunmazken en yakın liseler Saray ve Özalp kasabalarında yer almaktadır. Geçmişte taşınmalı eğitim ile eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapılmaması ortaokul ve lisenin bulunmadığı köylerde öğrencilerin okullaşma oranını düşüren bir başka etmendir.

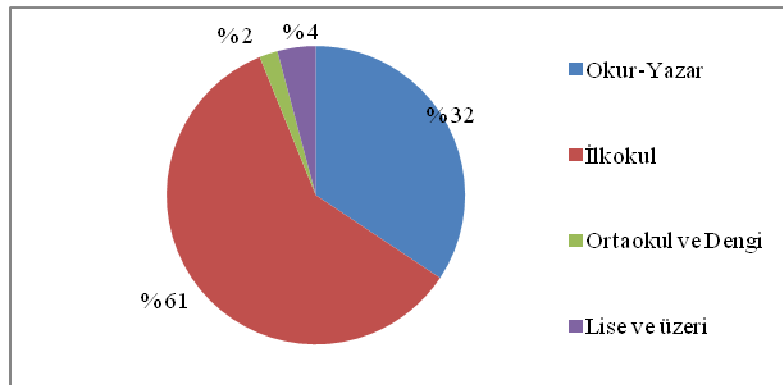
Tablo.9. Saray’da Nüfusun öğretim kademelerine göre dağılım (1990-2014)

Bitirilen Eğitim Seviyesi	1990						2014					
	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Okur-yazar	1153	38,7	1654	32,4	2807	34,7	3067	38,5	2094	21,2	5161	28,9
İlkokul	1772	59,5	3086	60,5	4858	60,1	2693	33,7	3293	33,3	5986	33,5
Ortaokul ve Dengi	21	0,7	145	2,8	166	2,0	1882	23,6	3467	35,1	5349	30,0
Lise ve Dengi	12	0,4	150	2,9	172	2,1	203	2,6	647	6,6	850	4,8
Ön lisans- lisans	22	0,7	67	1,3	89	1,1	129	1,6	376	3,8	505	2,8
Toplam	2980	100	5102	100	8082	100	7974	100	9877	100	17851	100

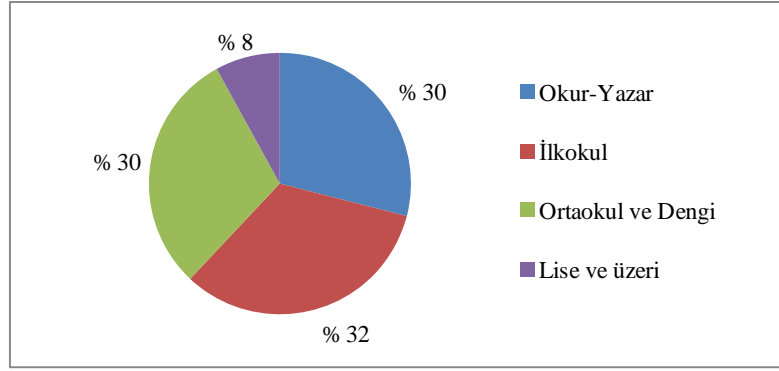
Kaynak: TÜİK verileri.

2014 yılı verilerine göre Saray’da okuma yazma bilen nüfusun % 28,9’u okur-yazar % 33,5’i ise ilkökul mezunudur. 1990 yılı verileri ile kıyaslandığında ilçede okur-yazar olup herhangi bir okuldan mezun olmayanların oranı % 3,5 azalmışken ilkökul mezunu oranı % 27 azalmıştır. Her iki grupta meydana gelen azalmanın temel nedeni daha üstteki öğrenim kademelerinden mezun olanların sayısında önemli bir artışın yaşanmasıdır. Nitekim 2014 yılında ortaokul ve dengi, lise ve dengi okul mezunu ile ön lisans ve lisans mezunu olanların oranı sırasıyla % 30, % 4,8 ve 2,8 olmuştur (Tablo.9, Şekil.7). Ortaokul mezunlarının 1990 yılında % 2 olan oranının % 30’a çıkması son 25 yılda söz konusu öğretim kademesinde okullaşma oranının önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Nitekim ülke genelinde 1998 yılından sonra zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, söz konusu öğrenim kademesinden mezun sayısında önemli bir artış yaşanmasının temel nedeni olarak gösterilebilir. Ayrıca yöredeki kırsal yerleşmelerin çoğunda son 15-20 yılda ortaokulun yapılması ve ortaokulun bulunmadığı yerleşmelerde taşınmalı eğitimin başlaması ve saray’da yatılı bölge okulunun yapılması gibi etkenler, ortaokul ve dengi düzeyde okullaşma ve mezun sayısını arttıran önemli etmenlerdir.

Saray’da 1990 yılında % 2,1 olan lise ve dengi okul mezunu oranı 2014 yılında % 4,8’e çıkmıştır (Tablo.9, Şekil.6-7). Lise mezunu oranında ortaokul mezunu oranındaki kadar büyük bir artışın yaşanması yörede halen söz konusu öğrenim seviyesinde okullaşma oranının düşük olduğunu göstermektedir. Kırsal yerleşmelerde lisenin bulunmaması, taşınmalı eğitime rağmen ailelerin çocuklarını liseye göndermede isteksiz olması gibi nedenler söz konusu öğretim kademesinde okullaşma ve mezun sayısını düşüren etmenler olarak sıralanabilir.

Şekil.6. 1990 yılında Saray İlçesi’nde okuma-yazma bilenlerin öğretim kademelerine göre dağılışı.

Şekil.7. 2014 yılında Saray İlçesi'nde okuma yazma bilenlerin eğitim kademelerine göre dağılışı.

1990 yılında ön lisans ve daha üst öğrenim kademelerinden mezun olanların sayısı okuma-yazma bilenlerin % 1,1'ini oluştururken 2014 yılında bu değer % 2,8'e yükselmiştir (Tablo.9, Şekil.6-7). Ön lisans ve daha yukarı düzey öğrenim kurumundan mezun olanların sayısında az da olsa bir yükselme yaşanmıştır. Ayrıca yörede son 15-20 yılda okul sayısının ve var olan okulların kapasitelerinin artırılması, çok sayıda öğretmenin istihdam edilmesine imkân vermiştir. Yörede öğretmen sayısının artması da söz konusu kademedeki mezun sayısının artmasına katkı sağlamıştır.

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sahasının nüfus yapısında son 25 yılda önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. 1990 yılında Saray İlçesi'ndeki nüfusun % 53,8'ini 0-14 yaş grubu oluştururken günümüzde bu oran % 40,4'e düşmüştür. Bu veri aslında yörede doğum oranının son çeyrek asırda önemli ölçüde düştüğünü göstermektedir. Nitekim belirtilen iki yıla ait nüfus piramitleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Yörede son çeyrek asırda çocuk nüfusu oranında önemli bir azalma yaşanırken çalışma çağı ve yaşlı nüfus oranında ise artış yaşanmıştır.

Havzada günümüzde nüfusun bağımlılık oranı % 76'dır. 1990 yılında söz konusu değer % 126 olduğu düşünülürse son 25 yılda bağımlılık oranının önemli ölçüde azaldığı görülecektir. Yörede halen ülke ortalamasına göre oldukça yüksek olan bağımlılık oranının son 25 yılda önemli ölçüde azalmasının başlıca nedeni doğumların ve dolayısıyla 0-14 yaş nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalmasıdır. Yörede nüfusun bağımlık oranının düşmesi, çalışma çağına yer alan nüfusun yükünü kısmen azaltmıştır.

Çaybağı Çayı Havzası'ndaki kırsal yerleşmelerin nüfusunun % 70'ini oluşturduğu Saray İlçesi'nde son 25 yılda nüfusun eğitim durumunda önemli değişimler yaşanmıştır. 1990 yılında Saray'da 6 yaş üstü nüfusta okuma-yazma oranı % 67 iken bugün bu değer % 92'ye çıkmıştır. Aynı dönemde kadınlarda % 46,7 olan okuma-yazma oranı % 87,3'e çıkmıştır. Kadınların okuma-yazma oranındaki artış % 40,6 olup oldukça yüksek bir değerdir. Aynı dönemde erkeklerin okuma-yazma oranı da % 78,3'ten % 96,3'e çıkmıştır.

1990 yılında Saray'da okuma yazma bilenlerin % 94,7'si okur-yazar ve ilköğretim mezunlarından oluşurken 2014 yılında bu oran % 62,4'e düşmüştür. Bunun nedeni daha üst öğrenim kademelerinden mezun olanların sayısının artmasıdır. Aynı dönemde ortaokul ve dengi ile daha üst öğrenim kademelerinde yer alanların okuma-yazma bilenler içindeki payı % 5,2'den % 37,6'ya yükselmiştir. Bu dönemde özellikle zorunlu 8 yıllık eğitimin başlaması, ortaokul ve dengi okul mezunlarının payının % 2'den % 30'a çıkmasına neden olmuştur. Lise ve daha üst öğrenim düzeyinde aynı oranda bir yükselmenin sağlanamamış olması, bu düzeyde okullaşmanın henüz düşük olduğunu göstermektedir. Nitekim lise ve dengi okul diplomasına sahip olanların 1990 yılında % 2,1 olan oranı 25 yılda oldukça az yükselmiş olup 2014 yılında % 4,8'e çıkmıştır. Ortaöğretim düzeyinde okullaşmayı arttırmak için çeşitli tedbirlerin alınması ve teşviklerin yapılması gerekmektedir. Taşınabilir eğitimin yaygınlaştırılması, kız çocuklarının okula devam için ikna çalışmalarının yapılması, yatılı okulların kapasitelerinin artırılması, özel yurt açmak isteyenlere kamu tarafından çeşitli kolaylıkların sağlanması vb çalışmalar orta öğrenim düzeyinde okullaşma oranını arttırabilir. Hatta inceleme alanında yer alan ve 2000'den fazla nüfusa sahip olan Örenburç Köyü'nde bir lisenin açılması, bu köydeki lise çağı öğrencilerin yanı sıra yakın çevrede yer alan Karahisar, Koçbaşı, Çaybağı, Keçikayası, Kapıköy, Baltepe ve Çardak (Harita.2) gibi köylerdeki lise çağına öğrencilere öğrenim görme şansı sağlayacaktır. Açılacak lise söz konusu öğrenim kademesinde okullaşmaya olumlu katkı sağlayacak ve mezun sayısını arttıracaktır.

Çaybağı Çayı Havzası nüfusu oldukça genç olan bir alandır. Günümüzde havza nüfusun % 40,4'ü 0-14 yaş grubu nüfustan % 64,2'si ise 25 yaş altı nüfustan oluşmaktadır. Yörede özellikle orta öğrenim (lise) ve

daha yukarıdaki düzeylerde okullaşma oranları düşüktür. Hâlihazırda söz konusu kademelerdeki mezun sayısı okuma-yazma bilen nüfusun sadece % 7,6'sını oluşturmaktadır. Havzadaki nüfusun nitelikli hale getirilmesi için eğitim konusunda önemli çalışmalara ihtiyaç vardır. Lise ve üzeri düzeyde okullaşma oranının artırılması, kırsal yerleşmelerde yaşayan genç kızlara yönelik dikiş-nakiş, halıcılık, gibi çeşitli kursların düzenlenmesi ve bütün eğitim kurumlarında eğitimin kalitesini arttırmaya yönelik çalışmaların yapılması, genç nüfusun niteliğini arttıracaktır. Bu sayede yöredeki genç nüfus yöre ve ülke ekonomisi için daha fazla katma değer üretebilecektir.

KAYNAKÇA

- BALBAL, Mustafa (2011). *Her Yönüyle Tarih ve Doğanın Penceresinden İlçemiz Özalp*, Ankara: Pelin Ofset.
- DENİZ, Orhan ve DOĞU, A. Fuat (2008). 'Türkiye-İran Sınırı: Sınırın Coğrafi Durumu ve Sınır Köylerimizin Sosyo-Ekonomik Yapıları', *Doğu Coğrafya Dergisi*, S.19,s. 49-71.
- DOĞAN, Mesut (2011). 'Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bir Bakış', *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 23, s. 293-307.
- DOĞANAY, Hayati (2014). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- ÖZGÜR, E. Murat (2004). 'Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekânsal Dağılışı', *Coğrafi Bilimler Dergisi*, S. 2, s. 1-12.
- ÖZGÜR, E. Murat (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, Ankara: GMC Basın Yayın Limitet Şirketi.
- ŞAHİN, Cemalettin, DOĞANAY, Hayati, ÖZCAN N. Ali (2003). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Gündüz Eğitim Yayınları.
- TANOĞLU, Ali (1969). *Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme*, Cilt I., (İkinci Baskı), İstanbul: Taş Matbaası.
- TANDOĞAN, Alaettin (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*, Trabzon: Eser Ofset.
- TÜİK, (1937). *Genel Nüfus Sayımı, Kati ve Mufassal Neticeler Van Vilayeti*, Yayın no:75 Cilt:56, Ankara: Mehmet İhsan Basımevi.
- TÜİK, (1944). *20 İkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçü*, Ankara.
- TÜİK, (1961). *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu*, Ankara: TÜİK Yayın No.410.
- TÜİK, (1963). *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle*, Yayın No. 444, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- TÜİK, (2015). *İstatistiklerle Yaşlılar 2014*, Ankara: TÜİK Yayın No:4365.
- TÜMERTEKİN, Erol ÖZGÜÇ, Nazmiye (2009). *Beşeri Coğrafya, İnsan Kültür, Mekan*, İstanbul Çantay Yayınları.
- VAN BELEDİYESİ, (1995) *Van Vilayet Salnamesi, 1315 (1899)*, (Çevirenler: Allahverdi, S., Güven, O.) Ankara: Van Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Başkanlığı Yayın No:1, Acar Matbaası.
- YILDIZ, M. Zeydin, DENİZ, Orhan, (2016). 'Maarif Salnamelerine Göre 19. Yüzyıl Sonunda Van'da Eğitim ve Kültür Hayatı', *Doğu Coğrafya Dergisi*, S.35, s.197-208.
- YILMAZ, Murat (2012). '50 Yılda (1960-2010) Van İli'nde Kır-Şehir Nüfus Değişimi', *Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 28, s. 33-56.
- YILMAZ, Murat (2013). Erçek Gölü Havzası'nın Coğrafi Etüdü, Erzurum: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, Murat (2015), 'Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)', *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt:20 S. 33, s. 161-188.
- YILMAZ, Murat (2016) 'Çaybağı (Kotur) Çayı Havzası'nda (Saray/Van) Coğrafi Çevre Koşulları, Kırsal Yerleşmeler Ve Ekonomik Faaliyetler: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri' *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı:45,(Spring III) s.337-359.
- UNFPA, UNDESA, UN_HABİTAT, IOM, (2013), *Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda*.
- İnternet Siteleri
www.tuik.gov.tr. (1990 ile 2014 yıllarına ait nüfusun yaş, cinsiyet ve eğitim durumu verileri ve 2014 yılına ait doğum ve ölüm verileri)
(Son Erişim Tarihi: 16/03/2016)